

Régi korok gyógymódjai

Dr. Berta Gyula

Apponyi Magánklinika, Kaposvár

Vérlebocsátások

Érvágás

Az érvágás (flebotómia) történetét a római orvos, Galenus idejéből származtatják. Galenus azt tanította, hogy a vér az ételek terméke az ember szervezetében. A gyomor elérése után az étel folyékonyvá válik, majd eljut a májba, ahol vérré változik. Néha az emberek azonban „felesleges” vért termelnek, ami aztán a legtöbb betegség okozója. A szervezetnek tehát meg kell szabadulnia a felesleges folyadéktól. A dogma csaknem kétezer évig meghatározta az orvosok gondolkodását és tevékenységét. Úgy tanulták, úgy tanították, hogy bizonyos mennyiségű vér eltávolítása, az érvágás, szinte minden betegségnél üdvös. Ezen gondolatmenet alapján – hogy helyreállítsák a test harmóniáját – egyszerűen eret vágtak a legtöbb betegen, és vért csapoltak le a testéből.

*Alul balra:
érvágás*

*Alul jobbra:
hagyományos angol
borbélycégér*

A flebotómia egészen a 19. századig az orvoslásnak (a purgálás mellett) az egyik alapvető eszköze lett. Az eljárás – amellet, hogy a

legtöbb esetben hatástalan volt a gyógyulás szempontjából – időnként „érvágás-abúzássá”, függősséggé fejlődött, és a súlyos vérvesztés miatt könnyen torkolhatott halálesetekbe. Mivel a középkori orvosok szinte mindenre ebben látták a gyógymódot a torokfájástól a pestisig, sok borbély is felvette szolgáltatásai közé az érvágást a hajvágás és a borotválás mellett. Orvostörténészek szerint a hagyományos angol borbélycégér ebből a korból ered, amikor a mesterek e cégérükkel hirdették érvágáshoz való hozzáértésüket. A rúd képviseli azt a rudat, amelyet a paciensek jól megmarkoltak, hogy kidudorodjanak a vénáik, a rézlabda pedig az edényt, amelyben a vért felfogták. A piros és fehér csíkok jelképezik a bevezetett kötéseket, amelyeket alig kimosva kiakasztottak az üzlet elé száradni.

A vágásokat különböző testrészekon végezték. A 16. században a német orvos, Hans von Gersdorff 41 különböző pontot nevezett meg, beleértve a homlok, a nyak, a kar, a csukló, a comb, sőt, a nemi szervek vénáit is (lásd a címlapon). Bizonyos bajokhoz speciális pontok tar-

toztak. Orrvérzés esetén például a térd mögött kellett eret vágni a páciensen. Bonyolult táblázatok készültek arról, hogy milyen betegségnél mely testrészen kell vágást ejteni. A 17. század második felétől kezdték előnyben részesíteni a könyökhajlatban levő vénát.

Megvolt az érvágásnak az alkalmas ideje is, elsősorban a holdfázisokhoz igazodva. Ahogy a Montpellier-ben tanító villanovai Arnold írja: „(...) mivelhogy a Hold sajátos erejével képes kiterjeszteni a vizenyős szubsztanciát, de még szaporíthatja is azt, a beteges folyás annál erősebb lesz, minél inkább süt a holdvilág. A Hold változásainak harmadik negyedében helyes csak eret vágni, mert akkor a reumatikus folyadékok kevésbé szaporodnak meg és terülnek szét a testben”.

Az érvágás a 18. században érte el karrierje tetőpontját, amikor már nemcsak gyógyításra, hanem megelőzésre is kezdték használni, jellemzően a tavaszi megújulás és újjászületés jegyében. Egy, már a korunkban elhangzott szarkasztikus megállapítás szerint: a franciák a 17. században több vért vesztek el érvágások révén, mint a napóleoni háborúban.

Nadályozás

Az érvágást a borbélyok és az orvosok sokszor pióca kezeléssel helyettesítették. A beteg számára kíméletesebb volt a piócák felrakása, amidőn a „rossz és felesleges vért” nem sebészi módon bocsátották le, hanem pióccákkal szívatták ki a szervezetből. A milliószámra használt piócákat nagyrészt Magyarországról exportálták a nyugat-európai országokba. Ebben az időben Magyarország „pióca-nagyhatalom” volt. Mivel a folyószabályozás előtt hazánk jelentős részét víz borította, volt honnan kielégíteni a nyugati orvosok „piócaéhségét”. Feljegyezték, hogy egyetlen kereskedő ötmillió darab piócát vásárolt össze. Jó pénzt lehetett keresni vele, Londonban egyetlen orvosi nadály egy angol hivatalnok egyheti bérének felelt meg. A szállításhoz Európa-szerte külön „piócaútvonalak” alakultak ki. A nadályozás a 20. század elejéig külön foglalkozás volt Magyarországon.

Bár az érvágás mint általános gyógymód, végül kiment a divatból, a piócák használatát és a kontrollált érvágást egyes kórképekben helyenként még mindig használják. Az eljárás

napjainkban ismét egyre népszerűbb, valószínűleg statusz szimbólum. Manapság az osztrák wellness-szállókban fiatalító kúrákhoz használják a méregdrága – és ma már persze nem a szabadban gyűjtött, hanem steril körülmények között szaporított – piócákat.

Emósok vágásai

Az emósok érvágása csak nagyon áttételesen gyógyító procedúra. Az emo szubkultúra tagjai nyomott kedélyűek, szomorúak, lehangoltak, rendszeresen ejtenek vérzést okozó vágásokat magukon, többnyire az alkarjukon. Többségük tizenéves, sok valódi vagy vélt sérelmükre érzelmes (emocionális) alkatuk miatt önkínzással válaszolnak. A szó az emo zenei stílusból ered, abból a stílusból, amely érzélgős, visszatérő motívuma a szerelmi bánat, és az ebből fakadó önsajnálát, frusztráció, reménytelenség. Az emósok külsőleg is megkülönböztetik magukat: testre tapadó fekete pólót, kitűzőket, halálfej-

Az emós generáció

Emós többszörös vágása az alkaron

mintás kendőt vagy táskát, feltupírozott, szembe fésült haját, farmert és szájpiercinget hordanak. Depressziósok, közöttük feltűnően magas az öngyilkosok száma. A depressziósok egyik alfajának tekinthetők a „vágók”, és a többszörös vágás felfogható az önbüntetés enyhébb formájának. Egy emós honlap kommentjeiből: 14 éves lány – „én május környékén kezdtem először csak tűvel, életlen késsel, ollóval, karcolgatni magamat (...) pár hónap alatt eljutottam arra a pontra, hogy pengével vágom a csuklóm (..) és félek, hogy csak idő kérdése, mikor fogok nagyon mély vágásokat ejteni magamon.”

Köpölyözés

A köpölyözést számos ősi kultúrában alkalmazták: Kínában, Görögországban és Perziában egyaránt köpölyöztek. Az afrikai varázslók is alkalmazták a módszert. Bizonyos formájában helyettesíti az érvágást, de véreztetés nélkül is jó gyógyhatásúnak tartják. Az elmélet szerint a „száraz” módszer azzal gyógyít, hogy helyileg javítja a vér- és nyirokkeringést. Az alaptermika

Száraz köpölyözés (oldalt a korábbi beavatkozás nyomai)

(száraz köpölyözés) során a testre helyezett, felmelegített üveg (manapság műanyag, szilikon) harangokban a lehülés közben vákuum alakul ki, és a bőrön keresztül fejt ki gyógyhatását. Ha előzőleg a bőrt megkarcolják (véres köpölyözés), időnként tekintélyes mennyiségű vér szívárog a harangba. A kezelés végén bármelyik technikánál kör alakú hematómák maradnak vissza a bőrön.

(Mosdósi orvoskodásom alatt a hetvenes-nyolcvanas években, a közeli szovjet – atomtöltetet őrző – katonai kolónia tisztfeleségei nem egyszer kerültek hozzánk *status asthmaticus* miatt. Fizikális vizsgálatkor a hátukon 6–8 kör alakú véraláfutás volt, az alakulat felcserének eredménytelen gyógyító igyekezetét tanúsítva. Az infúziós hörgőtágító és kortikoszteroid kezelés és az oxigén adása több sikerrel járt...)

Európában most reneszánszát éli, és az alternatív gyógyászatban közkedvelt a köpölyözés. Újabb technikák is kialakultak: köpölyöző masszírozás (a köpölyt a beolajozott bőrön mozgatják), pulzáló köpölyözés (matracba beépített, szabályozható és változó nyomású szívóerőt kifejtő korongok), biorezonanciával kombinált köpölyözés („a harangokban elhelyezett elektrodák érzékelik a kiszívott gázok rezgését, majd azt biorezonanciás készülékhez továbbítják, amely a káros rezgéseket pozitív hullámokra átalakítja, és egy másik elektródán keresztül visszajuttatja a szervezetbe”).

Vaginaillatosítás

Az ókortól a 17. századik tartotta magát az a hippokratészi tévedés, hogy az anyaméh a testen belül vándorlásra képes, és ahol letelepszik, ott bajt okoz. A betegség akkor szűnik meg, ha a méh újból visszatér a saját helyére. Hippokratész egyik követője, Aretaios azt állította, hogy „az anyaméh olyan, mint egy önálló lény, képes magától mozogni; bizonyos szempontból egy élőlény, egy másik élőlényen belül”. Kitüntetett helye volt a vándorló méh bolyongásának az idegrendszer, ahol az anyaméh hisztériát okoz. Ebből következett az a szintén évezredes téveszme, hogy a hisztéria kizárólag a nők betegsége. Kedvenc tartózkodási helyének tartották még a májat, a fejet, a szívet és ennek környékét. A fulladást is okozhatta a tüdőbe vándorló

anyaméh (ezt nevezték el hisztériás fulladásnak).

Nem kevésbé volt bizarr a „betegség” gyógyítása. Természetes terápiának vélték a szexuális együttlétet és a terhességet. Az orvosi gyógyítás azon az elképzelésen alapult, hogy az uterus nagyon érzékeny a szagokra, ezért azt tartották célravezetőnek, ha különböző illatokkal csalják vissza eredeti helyére. Szerintük a vándorló anyaméhet a kellemes illat vonzza, a bűz viszont taszítja, így elmenekül előle. Az orvostudomány széles körben alkalmazott módszere volt a vaginaillatosítás, vagyis a kellemes illatú anyagokat a hüvelyhez tették és alulról, füstöléssel juttatták be a beteg szervezetébe. Az illatos anyagokat pesszáriumban vagy hüvelykúp formájában is alkalmazták, hogy a test felső részében, például a fejben bolyongó anyaméhet vissza lehessen csábítani a helyére. A terápia kellemetlenebb része az anyaméh elriasztása volt. A római Celsus úgy tartotta, „ha egy nőnek rendszeresen vannak olyan rohamai, amelyeket a nemi szervek betegsége okoz, csigát kell égetni házával együtt”. Aretaiosz is használta ezt a gyógymódot: „Ha a nő az orrával beszívja a szörnyű bűzt, az anyaméh rákényszerül, hogy leszálljon a helyére. Ha a füst a nemi szerveken keresztül hatol be, és eléri a túl mélyre süllyedt anyaméhet, az éppen ellenkezőleg, elindul fölfelé. Ha jó illatot szagoltatnak az orron keresztül, a túl mélyre szállt méh fölfelé mozdul el, és viszont.” A gyógymód nyilván hatásosnak bizonyult: a betegek inkább javuló tünetekről számoltak be, minthogy megismélték a kezeléseket...

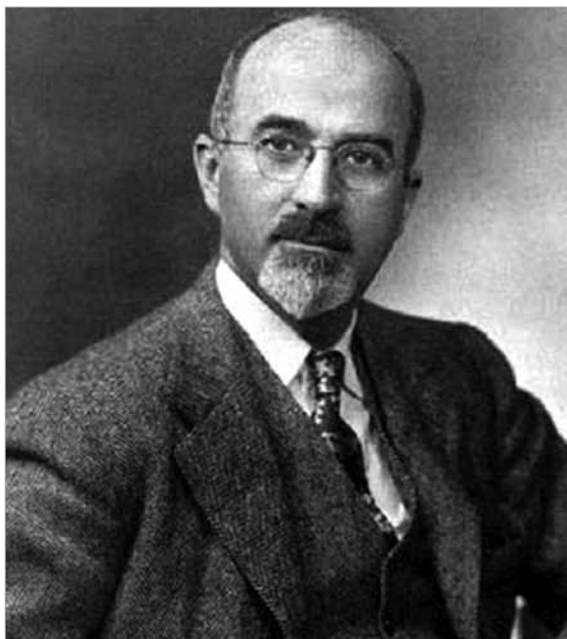
Lobotómia

Szubjektív megjegyzés: Ötödéves koromban, közel hatvan éve, elmeorvosgyógyászat gyakorlaton többször láttam betegeket, akik teljes apátiában, szinte mozdulatlanul gubbasztottak egy sarokban. A homlokukon két ujjbegynyi besüppedés, régi műtét hege volt. Érdeklődésünkre megtudtuk, hogy ők már évtizedek óta az osztályon vannak, „élő halottak”, lobotómián estek át valamikor.

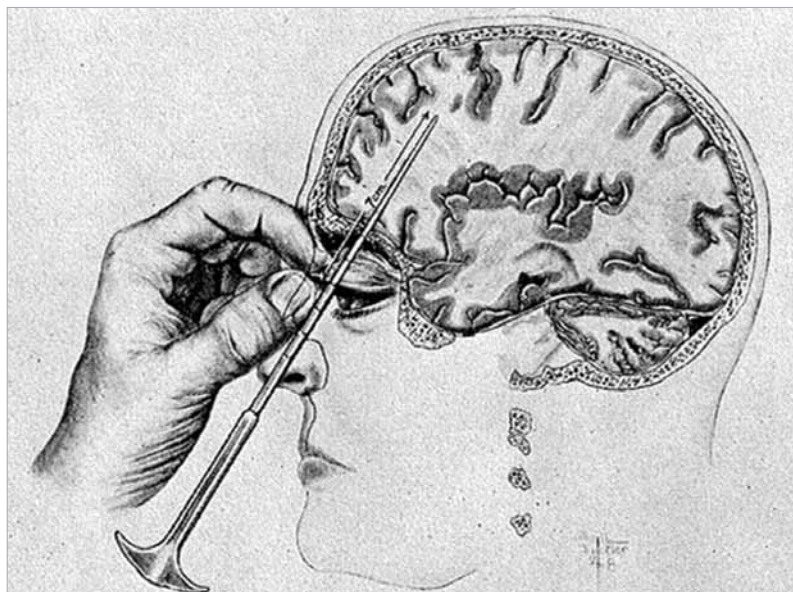
1936-ban jelent meg a portugál Egas Moniz közleménye a dühöngő betegek újfajta kezeléséről, a lobotómiáról. Úgy tapasztalta, hogy a

homloklebeny elválasztása az agy többi részétől, kezelhetőbbé teszi a súlyos szkizofréniás betegeket. (Ugyanakkor azt is leírta, hogy a páciensek gyakran katatóniához hasonló állapotba kerültek a beavatkozástól.) Jobb módszer azonban a negyvenes években nem volt az erőszakos viselkedéssel járó betegek megfékezésére. A módszer a 40-es években a legmodernebb eljárásnak számított a pszichiátriában. A rögeszme, a kényszeres viselkedés megoldásának tartották, és rövid időn belül a szkizofréniát elterjedt gyógymódja lett. (Egas Moniz 1949-ben Nobel-díjat kapott a „leukotómia bizonyos pszichózisokban betöltött terápiás értékének felfedezéséért”. A Nobel-alapítvány honlapján az a megjegyzés olvasható a díj kommentálásában, hogy a sebészi eljárás „ellentmondásos” volt).

Hatalmas lökést adott a módszer elterjedésének Walter Freeman fellépése. A Yale egyetemen végzett, neurológussá képezte magát. Moniz munkája nagy hatással volt rá, sőt, a portugál orvos a mentora lett. Korábban a frontális lebenyt kikapcsoló módszert a homlokcsonton készített két nyíláson át végezték, Freeman is ezzel a módszerrel kezdte működését, de miután egy betege meghalt, megfosztották a sebészi engedélyétől. Ezért társult James W. Watts idegsebésszel. 1936-ban végezték első közös lobotómiájukat, majd hat év alatt több mint 200 továbbit. Publikációjuk szerint az esetek 63 százalékában javulást értek el, 23 százalékában nem változtatott a műtét a beteg állapotán, 14 százalékában pedig rontott rajta.

Walter Freeman
(1895–1972)

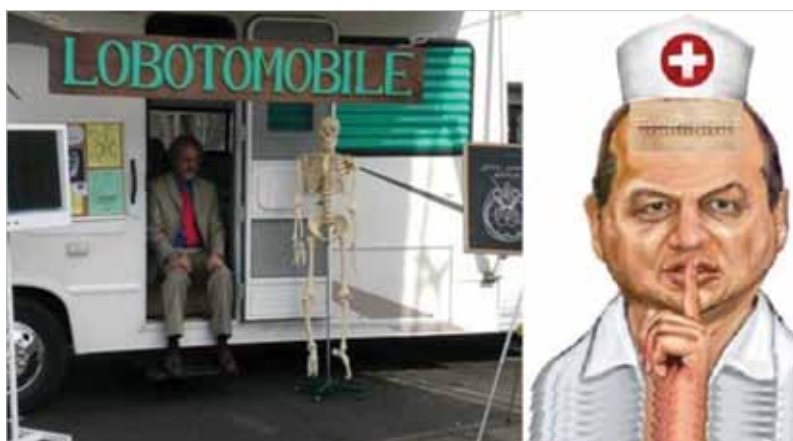
Felül balra:
transzorbitális
lobotómia

Felül jobbra:
Rosemary Kennedy
(1918–2005)
a lobotómia előtt

Freeman később módosította a műtéti eljárást, műszert vezetett a szemüregbe a szem mellett, majd azt kalapálva áttörte az orbita tetején levő vékony csontlemezt, és ily módon fért hozzá a műtét helyéhez, ahol az eszköz többszöri ide-oda mozgatásával választotta el az agyi struktúrákat. A beteg tudatát elektrosokkal kapcsolták ki. (Akinék a borzongás igényét a fentiek még nem elégítették ki, megnevezheti a Freeman sajátkezü műtétjéről készült filmet is, a műtétet végző sebész kommentárjával – https://www.youtube.com/watch?time_continue=589&v=08gtNik0L6c).

1946 januárjában hajtotta végre az első transzorbitális lobotómiát. A párperces eljárás-hoz nem volt szükség sebészi engedélyre, így Freeman már egyedül is, nem ritkán lakásokban is operált. Első műtétjeihez saját konyhájából a háztartási jégvágóját használta, azután pedig speciálisan a feladatra tervezett eszközt alkalmazott. A lobotómia elképesztő népszerűsége tett szert: több mint 50 ezer emberen végezték

**Freeman
lobotomobilja**

el, Freeman Amerika 23 államában közel 3500 lobotómiát hajtott végre. Lakókocsijával járta az országot, hogy népszerűsítse a találmányát, és még hotelszobákban is végzett műtéteket (kocsiját a rossz nyelvek lobotomobilnak nevezték el).

Egyik leghíresebb paciense a későbbi Kennedy elnök testvére, Rosemary volt, aki a lobotómia után járás- és beszédképtelen, félig béna fogyatékos lett, és a szobatisztaságot is elfelejtette. De a hatásos antipszichikumok bevezetéséig nem volt jobb módszer. A kevés sikeres eset mellett az okozott károk az 1940-es évek végére nyilvánvalóvá tették, hogy ez nem a megfelelő kezelés. A halálozási arány 10% volt, a páciensek felénél epilepszia alakult ki, a lobotómia által okozott egyéb betegségek, agyhártyagyulladás, tályog gyakorisága is nagyon magas volt.

Freeman tevékenységének kezdettől fogva voltak heves ellenzői. Közéjük tartozott például Ole Enersen, aki Freeman munkáját a nemtörődomséggel határos örültségnek nevezte. Az eljárást az amerikai orvosi testület 1967-ben tiltotta be egy nagy port felvert haláleset után. Közismert a lobotómia előfordulása a „Száll a kakukk fészkére” című könyvben és filmben, ahol a hiperaktív, „kezelhetetlen” főhőst vetik alá ilyen eljárásnak. ■

Forrásmunkák

A tudomány zsákcúcai
http://medicalonline.hu/cikk/a_tudomany_zsakutcai
Nemes Csaba: Orvostörténelem: az egyetemes és magyarországi medicina kultúrtörténeti vonatkozásai. Debrecen, DE OEC 2008